

5. PRÍJMY, VÝDAVKY A SPOTREBA DOMÁCNOSTÍ

Metodické vysvetlivky

V tejto časti sú uvedené výstupy zo štatistiky rodinných účtov, štatistiky príjmov a životných podmienok a zo štatistiky spotreby potravín.

Štatistika rodinných účtov je zisťovanie, ktoré poskytuje hlavne údaje o výdavkoch súkromných hospodáriaciach domácností (ďalej súkromná domácnosť). Pri získavaní údajov o spotrebných výdavkoch domácností bolo zohľadnené odporúčanie Eurostatu na národné zisťovania. Spotrebné výdavky sa uvádzajú podľa medzinárodnej Klasifikácie individuálnych výdavkov spotreby podľa účelu použitia (COICOP) pre potreby rodinných účtov.

Prezentované údaje za roky 2016 až 2019 boli odhadnuté simuláciou mikroúdajov výberového zisťovania rodinných účtov za rok 2015. Pri simulácii výdavkov domácností sa vychádzalo hlavne z vývoja spotrebiteľských cien v rokoch 2016, 2017, 2018 a 2019.

V roku 2018 bol vykonaná zmena v spôsobe realizácie zisťovania rodinných účtov v porovnaní s rokom 2015. Na základe tejto zmeny od roku 2019 je zisťovanie rodinných účtov vykonávané každý rok na menšej vzorke domácností. Táto menšia vzorka domácností, predstavuje podvzorku domácností, na ktorej sa v danom roku vykonáva súčasne aj zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach (EU SILC). Podvzorka domácností tvorí približne tretinu domácností z celkovej vzorky domácností použitej v zisťovaní rodinných účtov v roku 2015. Reprezentatívna databáza údajov zo štatistiky rodinných účtov pre daný referenčný rok je na základe tohto nového konceptu zisťovania vytváraná kombináciou čiastkových databáz realizovaných zisťovaní rodinných účtov z troch po sebe nasledujúcich rokov. Publikované údaje za referenčný rok 2020 boli vypočítané na základe reprezentatívnej databázy, ktorá vznikla spojením čiastkových databáz zo zisťovaní rodinných účtov vykonaných v rokoch 2019, 2020 a 2021.

Štatistika príjmov a životných podmienok (EU SILC) je zisťovanie, ktorého cieľom je získať informácie o rozdelení príjmov, o úrovni a štruktúre chudoby a o sociálnom vylúčení. Zisťovanie sa od roku 2021 realizuje na základe novej legislatívy (nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1700, ktorým sa zavádza spoločný rámec pre európske štatistiky o osobách a domácnostiach na základe individuálnych údajov zbieraných zo vzoriek, ktorým sa ruší predchádzajúce nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1177/2003 a nariadenie Rady (ES) č. 577/98. Zisťovanie poskytuje údaje o príjmoch (pracovných, sociálnych a iných), informácie o názoroch domácností na ich finančnú situáciu, údaje o príjmových indikátoroch a indikátoroch materiálnej deprivácie za rôzne typy domácností.

Základnou jednotkou pre zisťovanie je súkromná domácnosť.

Časť získaných údajov slúži na výpočet tzv. Laeken indikátorov, ktorými sa porovnávajú jednotlivé štáty pri dosahovaní strategických cieľov zameraných na zníženie chudoby a sociálneho vylúčenia. Tieto prešli určitým vývojom a v súčasnosti ich nazývame indikátory sociálnej inklúzie. Hodnotí sa nimi chudoba a sociálne vylúčenie. Patrí sem napr.:

- miera rizika chudoby – podľa veku, pohlavia, najčastejšieho statusu aktivity, typu domácnosti, vlastníctva, krajov, pred všetkými sociálnymi transfermi a pred sociálnymi transfermi okrem starobných a pozostalostných dávok
- miera rizika chudoby zakotvená v určitom čase (2008)

- hranica rizika chudoby
- pomer príjmov horného a dolného kvintilu (S80/S20)
- Gini koeficient
- rozptyl okolo hranice rizika chudoby
- relatívny prepad mediánu príjmov v riziku chudoby
- relatívny pomer mediánu príjmov osôb vo veku 65+
- agregovaný pomer kompenzácie
- miera materiálnej a sociálnej deprivácie.

Údaje o **spotrebe potravín a alkoholických nápojov na 1 obyvateľa** sú počítané bilančnou metódou. Spotreba sa prepočíta na stredný stav obyvateľstva. Hlavné údajové vstupy využívané na výpočet sú údaje o domácej produkcii, dovozoch, vývozoch, počiatočných a konečných zásobách. Výpočet jednotlivých údajov o spotrebe potravín bol stanovený na základe štatistických informácií ŠÚ SR, Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR a Ústredného kontrolného a skúšobného ústavu poľnohospodárskeho. Pri výpočte sa využili informácie niektorých potravinárskych zväzov.

Spotreba mäsa spolu je vyjadrená v hodnote mäsa na kosti vrátane vnútorností.

Tuky spolu sú vyjadrené v hodnote čistého tuku.

Zelenina a zeleninové výrobky a ovocie a ovocné výrobky sú vyjadrené v hodnote čerstvého produktu.

Definície

Súkromnú hospodáriacu domácnosť tvoria osoby v byte, ktoré spoločne žijú a spoločne hospodária, vrátane spoločného zabezpečovania životných potrieb. Za znak spoločného hospodárenia sa považuje spoločná úhrada základných výdavkov domácnosti (strava, úhrada nákladov za bývanie, elektrina, plyn a pod.).

Čisté peňažné príjmy súkromných domácností tvoria:

- čisté príjmy zo zamestnania (t. j. hrubé peňažné príjmy očistené od dane z príjmov a povinných príspevkov do Sociálnej poisťovne a zdravotných poisťovní);
- časť príjmov zo súkromného podnikania, ktoré samostatne zárobkovo činná osoba vyčlenila na zabezpečenie potrieb domácnosti;
- sociálne príjmy, t. j. dávky dôchodkového zabezpečenia, dávky nemocenského poistenia, štátne sociálne dávky, dávky sociálnej pomoci a podpora v nezamestnanosti;
- ostatné príjmy, t. j. príjmy z majetku, príjmy od inštitúcií a príjmy od súkromných osôb, príjmy z predaja poľnohospodárskych výrobkov a príjmy zo zahraničia a vybrané nové pôžičky.

Čisté peňažné výdavky súkromných domácností sú prepočítané ako suma výdavkov za spotrebné tovary a služby a čisté ostatné výdavky. Neobsahujú daň z príjmov ani povinné príspevky na zdravotné a nemocenské poistenie, dôchodkové zabezpečenie a príspevky na poistenie v nezamestnanosti.

Spoločenská skupina súkromných domácností zodpovedá spoločenskej skupine osoby na čele domácnosti, ktorá je odvodená od postavenia v zamestnaní, od druhu ekonomickej činnosti a od formy odmeny.

Ekonomicky aktívna osoba je osoba, ktorá pracuje alebo je nezamestnaná.

Pracujúci je osoba, ktorá pracovala minimálne jednu hodinu v týždni za mzdu, plat alebo iný druh odmeny, vyplatený vo forme peňažnej alebo naturálnej. Za pracujúcich sa považujú zamestnanci, podnikatelia, samostatne zárobkovo činné osoby a vypomáhajúci členovia domácnosti v rodinnom podniku. Patria sem aj pracujúci dôchodcovia a osoby na materskej dovolenke.

Zamestnanec je osoba pracujúca za mzdu, plat alebo iný druh odmeny v štátnom podniku,

v súkromnom podniku, v poľnohospodárskom družstve alebo inej družstevnej organizácii, u iného zamestnávateľa.

Samostatne zárobkovo činná osoba (podnikateľ, spoločník, živnostník, samostatne hospodáriaci roľník, slobodné povolanie) je osoba, ktorá vykonáva ekonomickú činnosť za účelom získania zisku bez ohľadu či zamestnáva ďalšie osoby alebo nie.

Nezamestnaný je osoba vo veku 15-64 rokov, ktorá nemá žiadnu platenú prácu, nemusí byť aktívna pri hľadaní si práce a nemusí byť schopná ihneď nastúpiť do práce. Tieto osoby môžu, ale aj nemusia byť evidované na úrade práce ako uchádzači o zamestnanie.

Dôchodca je osoba na dôchodku alebo na predčasnom dôchodku, ak zanechala prácu z dôvodu veku.

Starobný dôchodca je osoba, ktorá poberá starobný dôchodok a nie je zamestnaná.

Iná neaktívna osoba je osoba, ktorá žije z iných zdrojov, napr. osoba mladšia ako 15 rokov, študenti, ženy v domácnosti, osoby na rodičovskej dovolenke, ľudia žijúci z vlastného majetku, ľudia, ktorí pre chorobu nemôžu pracovať alebo si nehľadajú prácu zo subjektívneho dôvodu.

Závislé dieťa je definované ako osoba, ktorá je členom domácnosti a ktorej vek je menej ako 18 rokov alebo je vo veku od 18 do 24 rokov, ekonomicky neaktívna a bývajúcna aspoň s jedným rodičom.

Status hlavnej ekonomickej aktivity je stanovený podľa vlastného uváženia osoby, t. j. samodefinovaný status ekonomickej aktivity je v princípe určený na základe najviac stráveného času.

Celkový hrubý príjem domácnosti je suma zložiek hrubého osobného príjmu všetkých členov domácnosti plus zložky hrubého príjmu na úrovni domácnosti (napr. príjem z prenájmu majetku, prijaté transfery od iných domácností).

Celkový disponibilný príjem domácnosti je suma zložiek hrubého osobného príjmu všetkých členov domácnosti plus zložky hrubého príjmu na úrovni domácnosti (napr. príjem z prenájmu majetku, prijaté transfery od iných domácností) mínus pravidelné dane z majetku, pravidelné platené transfery medzi domácnosťami (napr. výživné, pravidelná peňažná pomoc od iných domácností), daň z príjmu a príspevky na sociálne poistenie.

Ekvivalentná škála sa používa na výpočet ekvivalentnej veľkosti domácnosti. Pre výpočet indikátorov chudoby sa používa tzv. modifikovaná OECD škála, kde sa prisudzuje koeficient 1 pre prvého dospelého člena domácnosti, 0,5 pre druhého a každého dospelého člena domácnosti, 0,5 pre 14-ročných a starších a 0,3 pre každé dieťa mladšie ako 14 rokov.

Ekvivalentný disponibilný príjem sa vypočíta tak, že disponibilný príjem domácnosti sa vydéli ekvivalentnou veľkosťou domácnosti. Tento príjem je potom priradený každému členovi domácnosti.

Medián ekvivalentného disponibilného príjmu je hodnota ekvivalentného disponibilného príjmu, ktorá rozdeľuje súbor podľa výšky príjmu na dve rovnako početné časti podľa počtu osôb.

Miera rizika chudoby je podiel osôb v celkovej populácii, ktorých ekvivalentný disponibilný príjem sa nachádza pod hranicou rizika chudoby (60 % mediánu národného ekvivalentného disponibilného príjmu).

Miera rizika chudoby pred všetkými sociálnymi transfermi (vrátane starobných a pozostalostných dávok) je založená na definícii príjmu, ktorá nezohľadňuje žiadny zo sociálnych transferov, t. j. ani dôchodky (starobné a pozostalostné dávky).

Miera rizika chudoby pred sociálnymi transfermi (okrem starobných a pozostalostných dávok) je založená na definícii príjmu, ktorá zahŕňa dôchodky (t. j. starobné a pozostalostné dávky), ale ostatné sociálne transfery sa pri výpočte indikátora nezohľadňujú.

Miera rizika chudoby zakotvená v určitom čase (2008) pre daný rok t je podiel osôb, ktorých ekvivalentný disponibilný príjem v tomto roku je pod hranicou rizika chudoby, počítanou

štandardným spôsobom pre skorší rok $t - 3$ a vzápätí nadhodnotený o infláciu.

Hranica rizika chudoby je stanovená ako 60 % mediánu národného ekvivalentného disponibilného príjmu. Hodnota hranice rizika chudoby je uvedená v PKS a v EUR.

Pomer príjmov horného a dolného kvintilu (S80/S20) je podiel sumy príjmov 20 % osôb z populácie s najvyššími príjmami (horný kvintil) k podielu sumy príjmov 20 % osôb z populácie s najnižšími príjmami (dolný kvintil).

Gini koeficient (nerovnomernosť príjmového rozdelenia) je súhrnná miera kumulatívneho podielu ekvivalentných disponibilných príjmov zodpovedajúceho kumulatívne percentu počtu jedincov. Nadobúda hodnoty v rozpätí od 0 % (úplná rovnosť) do 100 % (úplná nerovnosť).

Rozptyl okolo hranice rizika chudoby vyjadruje podiel osôb (v percentách) z celkovej populácie, ktorých ekvivalentný disponibilný príjem sa nachádza pod hranicou rizika chudoby, ktorá je stanovená ako 40 %, 50 % a 70 % národného mediánu ekvivalentného disponibilného príjmu.

Relatívny prepád mediánu príjmov v riziku chudoby je rozdiel medzi mediánom ekvivalentného disponibilného príjmu osôb pod hranicou rizika chudoby a samotnou hodnotou hranice chudoby, vyjadrený v percentách.

Relatívny pomer mediánu príjmov osôb vo veku 65+ je definovaný ako pomer mediánu ekvivalentného disponibilného príjmu osôb vo veku 65+ k mediánu ekvivalentného disponibilného príjmu osôb vo veku 0 – 64 rokov.

Agregovaný pomer kompenzácie je pomer mediánu osobného príjmu z dôchodkov osôb v dôchodkovom veku, t. j. vo veku 65 – 74 rokov k mediánu osobného príjmu zo zamestnania, resp. podnikania osôb vo veku 50 – 59 rokov. Príjem v oboch prípadoch nie je prepočítaný na ekvivalentnú jednotku.

Miera materiálnej deprivácie - v metodike doteraz používaného indikátora materiálnej deprivácie, resp. miery závažnej materiálnej deprivácie došlo v priebehu roku 2021 k prehodnoteniu a úprave deprivačných položiek. V súčasnosti sú k dispozícii aj iné položky, ktoré lepšie identifikujú sociálne vylúčené domácnosti alebo osoby. Z uvedeného dôvodu bol navrhnutý nový koncept merania materiálnej deprivácie (vytvorenie zoznamu 13 deprivačných položiek, ktoré sú na úrovni domácnosti, ale aj na úrovni osôb) použiteľný na národnej i medzinárodnej úrovni.

Miera závažnej materiálnej a sociálnej deprivácie je definovaná ako podiel osôb, ktorí si nemôžu dovoliť 7 z 13-tich položiek charakterizujúcich ekonomickú záťaž, predmety dlhodobej spotreby a základné voľnočasové a sociálne aktivity.

Priemerná spotreba jednotlivých druhov potravín a alkoholických nápojov vyjadruje ich množstvo (určené na humánnu spotrebu) dostupné v krajine v sledovanom roku na obyvateľa. V spotrebe sledovaných druhov potravín je zahrnutá aj ich spotreba v potravinárskej výrobe na ďalšie spracovanie (mäso na výrobu údenín, cukor na výrobu cukrovínok a pod.).

Zdroj údajov

Údaje o peňažných výdavkoch súkromných domácností sú výsledkom štatistiky rodinných účtov vykonávanej ŠÚ SR. Podrobnejšie informácie poskytuje publikácia Príjmy, výdavky a spotreba súkromných domácností.

V štatistike príjmov a životných podmienok sú uvedené definitívne výsledky zo zisťovania o príjmoch a životných podmienkach domácností za EU SILC 2017 až 2021. Podrobnejšie údaje sú dostupné v osobitnej publikácii – Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia.

Spotrebu potravín spracoval ŠÚ SR. Informácie v širšom rozsahu možno získať z ročnej publikácie Spotreba potravín v SR.

Informácie týkajúce sa príjmov, výdavkov súkromných domácností spotreby potravín sú taktiež dostupné na internetovej stránke ŠÚ SR v časti Demografia a sociálne štatistiky – Príjmy,

výdavky a životné podmienky a aj vo verejnej databáze ŠÚ SR DATAcube.